

A gyakorló iskola két alapítványa is ösztönző példa. Az elsőt *Szenes László* és *Szenes Erzsébet* (*Szenes Adolf* fia és leánya) 1975-ben alapították az iskola „kiváló matematikus” tanulói részére. Ebben az elismerésben (1000 forintig) – értékes könyvjutalom, díszes oklevél, tanulmányi kirándulás részvételi díja – évenként 1–3 tanuló részesülhet. A második alapítványt az 50. évforduló alkalmából *Baróti Dezső* egyetemi tanár ajánlotta fel. Az évi 5 ezer forint „*Kratofil Dezső-díjat*” olyan két tanárjelölt nyerheti el megosztva, akik mindkét tantárgyukból a tanítási órán, illetve a tanítási órán kívüli tevékenységükben kimagasló eredményt érnek el.

SIMON GYULA

SZEMÉLYISÉGFORMÁLÁS ÉS HIVATÁSRA NEVELÉS A PEDAGÓGUSKÉPZÉSBEN

A pedagógusképzés iránti, világszerte tapasztalható tartós érdeklődés az utóbbi időszakban figyelemre méltó változáson ment át. Korábban a képzés tartalmi, strukturális, metodikai problémáit, reformját mintegy belülről, a szakképzés belső összefüggéseinek a szempontjából vizsgálták. Ujabbban azonban középpontba került – főleg a szocialista országokban – a *pedagógusképzés és a köznevelési rendszer továbbfejlesztése közötti kapcsolat*. A vezető szempont tehát a pedagógusképzés *funkciója* lett. Egyre többen felismerik, hogy a köznevelési rendszer átalakításának a végrehajtását a pedagógusképzésben kell elkezdeni, mivel nincs hatékony iskolai pedagógiai megújulás hivatástudattal rendelkező, nevelői képességekkel, szakmai hozzáértéssel felvértezett pedagógus egyéniségek és kollektívák erjesztő-fejlesztő tevékenysége nélkül.

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Neveléstudományi Tanszéke által 1979. november 8–10 között Debrecenben rendezett nemzetközi jellegű tanácskozás ebből a szempontból állította a személyiségformálást és a hivatásra nevelést a megbeszélések gyújtópontjába. Ez a két vezető motívum a funkciót, azaz a szocialista iskola pedagógusainak felkészítését összekapcsolja a képzés belső fejlődésének, fejlesztésének – *Zibolen* Endre kifejezésével élve „*a nevelésközpontú nevelőképzésnek*” a feladataival.

A tanácskozás, amelyen a hazai pedagógusképző intézmények és több pedagógus továbbképző intézet képviselői mellett Ausztriából, Bulgáriából, Lengyelországból, az NDK-ból és a Szovjetunióból is vettek részt előadók, a két fő kérdés összefüggéseinek megvilágításával, feltűnően egységes szemlélettel, ugyanakkor sokoldalú, sokféle megközelítéssel elemezte a pedagógus jelöltek nevelésének helyzetét és teendőit.

Ezt az elvi egyetértést érdemes egy kissé közelebből is megvizsgálni. Hiszen a három napos tanácskozás két teljes ülésén, a három szekcióban elhangzott több mint 50 előadásban, korreferátumban, a pedagógus szereppel foglalkozó kerekasztal beszélgetésen – amelyet *Simon Gyula* vezetett – igazán mód lett volna arra, hogy a különböző intézményekből jött oktatók, kutatók eltérő tapasztalatai ellentétes nézeteket is kristályosítsanak ki. (Talán, ha több idő jut a kötetlen eszmecserére, sor is került volna néhány eltérő álláspont szembesítésére.) Mégis, a tanácskozásból arra következtethetünk,

hogy a pedagógusképzés néhány kardinális kérdésében a szakmai közvélemény – legalábbis a pedagógiai-pszichológiai tárgyak oktatói – egységesnek mondható. Ez az egység azonban nem jelent egysíkúságot, uniformizált álláspontot, hanem együtt jár a megközelítés sokféleségével, a megoldáshoz vezető alternatívák számbavételével.

Érdeemes röviden felidézni, milyen kérdések kerültek a tanácskozás középpontjába, hisz ezek egyben jelzik is, milyen irányban keresték a résztvevők a kibontakozást.

1. *A hatékonyabb személyiségfejlesztés és hivatásra nevelés* érdekében komplex változtatásokra van szükség. *Petrikás Árpád* előadásában kiemelte a nevelőképzés minőségét, intenzitását, a permanens önképzésre, önművelésre való felkészítést, az egyes közösségek személyiségformáló hatását, az egységes nevelési hatásrendszer programjának a kidolgozását. A nevelőmunka fejlesztésének időszerű kérdéseivel foglalkozó szekcióban elhangzott referátumok hangsúlyozták a nevelési feladatok összetettségét, a világnézeti nevelést, a KISZ szerepét. *Kuligowska* (Lublin) a tanárképzés céljait vizsgálta előadásában abból a tételtől kiindulva, hogy a fő cél a tanárjelöltek felkészítése a tanulók személyiségének sokoldalú fejlesztésére. Ebből a szempontból kapott nagy szerepet a tanácskozás programjában a hivatásra nevelés, például *Deli István*, *Duró Lajos*, *Gyimes Erzsébet*, *Kovácsné Virág Márta* referátumaiban, *Rudolf Gönner* (Salzburg) „offenzív pedagógia” koncepciójában. A nevelőmunka egyik megkülönböztetett feladatcsoportja volt az önismeret, önalakítás, az önnevelés, önművelés, önképzés (*Durkó Mátyás–Harangi László*, *Mohás Livia*, *Papp János* – Nyíregyháza – előadásaiban).

2. *A pedagógiai és pszichológiai tárgyaknak*, köztudottan, nagy jelentősége van – vagy inkább lehetne – a pedagógus jelöltek nevelésében, felkészítésében. A tanácskozás ezzel foglalkozó szekciójában két kérdéskör került előtérbe.

Egyrészt számos referátum rámutatott arra, hogy a pedagógiai és pszichológiai tárgyak oktatásában komplexebb megközelítésre, az interdiszciplináris jelleg érvényesítésére és erőteljesebb integrációra van szükség. (*Bazsa György*, *Boros Dezső*, *Brezsnyánszky László* a KLTE ezzel kapcsolatos tantervi reformját mutatták be.) Másrészt az elmélet és a gyakorlat egységének a megteremtése érdekében a pedagógiai és pszichológiai tárgyak oktatásánál az előrelépés fő útja az elmélettel összhangban levő gyakorlati képzés rendszerének gyökeres átalakítása, módszereinek, eszközeinek, szervezeti formáinak korszerűsítése, feltételeinek javítása.

Gisella Knüpfer (Jéna), *Gerd Rackow* (Rostock) az NDK pedagógusképzésének a gyakorlatokkal kapcsolatos tapasztalatairól számolt be. A hazai referátumok pedig már elindított, reménykeltő kísérletekről, új utakat törő megoldásokról adtak ismertetést, *Nagy Andor* és *Mák Mihály* az Egri Tanárképző Főiskoláról, *Csiszár Imre*, *Kékes Szabó Mihály* a JATE-ről, *Schmidt Ibolya* a Kaposvári Tanítóképző Főiskoláról, *Rókusfalvy Pál* és *Kelemenné Tóth Éva* a Testnevelési Főiskoláról, *Kiss Lajos* és *Kiss Tihamér* a KLTE-ről.

3. A tanácskozás meggyőzően képviselte azt az álláspontot, hogy megérett az idő a „pedagóguskutatás” számos eredményének széles körű alkalmazására, hasznosítására. Az ezzel a témával foglalkozó szekcióban ugyan élénk vita bontakozott ki több kérdés körül, így például a kérdőívek diagnosztikai értékével, a pedagógiai képességek fogalmával, a nemekhez kapcsolódó stílusjegyekkel, a pályaalakulással vizsgálatának módszereivel kapcsolatban. Több fontos kutatás tapasztalatai azonban már egységes megvalósítást sürgetnek. *Ungárné Komoly Judit* például a Budapesti Tanítóképző Főiskolán a tanítók nevelési

stílusával foglalkozó kutatást ismertette arra mutatott rá, hogy a pedagógusok nevelési stílusát nemcsak személyiségjegyeik, hanem képzésük típusa és stílusa is meghatározza. *Falus Iván* előadásában a pedagógus tevékenység elemzésével, struktúrájának modelljével, a pedagógiai jártasságok, készségek, képességek kialakításának korszerű módszereivel foglalkozó kutatásokat foglalta össze. *Papp János* (KLTE) a felvételi eljárások korszerűsítésével kapcsolatos vizsgálati tapasztalatai alapján azt a következtetést vonta le, hogy megfelelő feladatsorokkal a tanári pályaalkalmasság a felvételi vizsga körülményei között is vizsgálható, sőt kvantifikálható.

4. A tanácskozáson *a pedagógusképzés feladatait a közoktatás helyzetével, reformjával közvetlenül is szembesítették*. Ilyen szempontból került sor a nevelés és oktatás új terveinek bevezetésével kapcsolatos feladatok körvonalazására (*Ballér Endre*). A pedagógus továbbképzés eredményeinek, problémáinak a bemutatása (*Kelemen Elemér* előadásának, valamint a Hajdú és Szabolcs megyei tapasztalatoknak a segítségével) nemcsak arra adott alkalmat, hogy a pedagógusképző intézmények közreműködéséről essék szó, hanem annak a számbavételére is, hogyan lehetne felhasználni a képzés során azt a tükröt, amit a továbbképzés állít elénk. *Ágoston György* viszont a középiskola felől tekintett a pedagógusképzésre, megmutatva a középiskola lehetőségeit a tanulók pedagógus pályára irányításában.

5. A nevelőmunka fejlesztése, az elmélet és gyakorlat egységének a megvalósítása, a pedagógus személyiség tudományos alapokon álló formálása, a közoktatási rendszer továbbfejlesztésében betöltendő úttörő szerep egyaránt megköveteli *a pedagógusképzés reformjának rendszerszemléletű megközelítését*. *Kelemen László* előadása a pedagógusképzés rendszeréről, lehetséges modelljeiről ebből a nézőpontból vizsgálta a négyféle magyar pedagógusképző intézmény egységesítésének alternatíváit. Javaslatainak az volt a lényege, hogyan lehetne a ma még széteső intézményrendszerből egységes nagy rendszert alkotni úgy, hogy pontosan meghatározzuk az egyes intézmények, alrendszerek integrációs felületeit, valamint a speciális feladatoknak megfelelő differenciálást. *Vastagh Zoltán* az egyetemi és főiskolai pedagógusképzés rendszeralkotó elemeit vázolta fel, középpontba állítva a „tárgyközpontú képzés” fogyatékoságait felszámoló „funkcionális modellt”, amelyet a halgatók személyiségének célirányos formálása jellemez.

Látható, hogy a tanácskozáson kibontakozó helyzetkép és feladatsor szerves egységet alkot. Ezt az egységet egyrészt a nevelőmunka szempontjainak a középpontba állítása, másrészt – ezzel együtt – a pedagógusképzés társadalmi, oktatáspolitikai funkciójának és belső átalakításának a következetes összekapcsolása adja.

A tanácskozás szellemi horizontját nagymértékben kiszélesítette több *összehasonlító pedagógiai és problémátörténeti jellegű előadás*. *Széchy Éva* körképet adott az értelmiségi szakemberek nevelésének sajátosságairól a fejlett szocialista társadalom és a tudományos technikai forradalom kibontakozásának a körülményei között. *Illés Lajosné* a szocialista országok egyetemlein és főiskoláin folyó nevelőmunka komplex rendszerét mutatta be. *Zibolen Endre* az időszerű problémák történeti gyökereit feltárva jutott el a feladatok körvonalazásához.

A *külföldi előadók* aktív közreműködése egyébként már szinte önmagában biztosította, hogy helyzetünket és törekvéseinket kívülről jövő megvilágításban is láthassuk. Érdekes, hogy ez is erősítette az egységes szemléletmód kialakulását. Elég csak néhány témára utalni – az említettekén kívül –, hogy érzékeltethessük, milyen szorosan kap-

csolódtak a vendégek a fő gondolatokhoz. *M. L. Rodionov* (Moszkva) az összehasonlító pedagógiai speciális tanfolyamok és szemináriumok nevelő hatásának az elemzését választotta referátuma tárgyául. Mieszyslaw *Marczuk* (Lublin) az egyetem „adaptációs” és „rekonstrukciós” funkciójáról beszélt. Koljev *Pencso* tájékoztatást adott a Sumeni Tanárképző Főiskolán folyó személyiségformálás tartalmáról és módszereiről. *Kazisz Poskusz* (Vilnius) referátumában az egyetemi hallgatók tanulmányi és társadalmi aktivitásának összefüggését vizsgáló kutatásairól számolt be. *Tadeusz Wiloch* a hivatásra nevelés szempontjából elemezte a tanárképzés és a pedagógia kapcsolatát.

Joggal állíthatjuk: a tanácskozás segítséget adott ahhoz, hogy a személyiségformálás és a hivatásra nevelés ügye a pedagógusképzésben előre lépjen.

BALLÉR ENDRE

A PEDAGÓGUS SZEMÉLYISÉGVONÁSAI 1870–1890 KÖZÖTTI TANÍTÓKÉPZŐS NEVELÉSTANOK TÜKRÉBEN

A pedagógusról vallott hazai felfogás történeti alakulásának fontos dokumentumai az elmúlt másfél évszázad alatt megjelent, s a pedagógusképző intézményekben használt neveléstanok. Sajnos, feltárásukra, feldolgozásukra és értékelésükre eddig még kísérlet sem történt.

A 19. század második felének magyar tanítóképzőiben több neves pedagógus rögzítette gondolatait tankönyvekben az oktatás és a nevelés főbb kérdéseiről. Közéjük tartozott *Környei János*, *Bárány Ignác*, *Emericzy Géza*, *Bihari Péter*, *Gyertyánffy István*, *Kiss Áron*, *Öreg János*, *Warga János* és *Molnár László*. Széles látókörű, művelt szakemberek, akik közül néhányat 1868-ban és 1869-ben Eötvös József nyugat-európai tanulmányútra küldött az ottani oktatási rendszerek tanulmányozására. Többen megfordultak neves egyetemeken: Gyertyánffy István Németországban, Emericzy Géza Németországban és Angliában, Bihari Péter Utrecht, Hollandia, Belgium és Svájc egyetemeken.

Nézeteik saját korukban haladók, korszerűek voltak, jól tükrözik a korabeli pedagógiai gyakorlat és elmélet fejlettségét. Nézeteikre különféle nyugati pedagógiai szerzők hatottak, ugyanakkor mindannyian hangsúlyozzák, hogy önálló műveket kívánnak létrehozni, ezzel is gyarapítani a fejlődő magyar pedagógiai szakirodalmat.

Tanulmányunkban a tanító személyiségének legjellemzőbb vonásait mutatjuk be a szerzők véleménye alapján. Szándékunk az, hogy megmutassuk nézeteikben azt, ami *a mai olvasó számára is megszívlelendő, elgondolkodtató*. Tanulságos lehet az is, hogy elődeink mennyire korszerű nézeteket vallottak ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban.

*

A szerzők műveiket népiskolai tanítók és tanítójelöltek számára készítették. Az oktatási folyamatban jelentős szerepet foglal el a tanító. Ezzel magyarázható, hogy az írók többsége – *Warga János*, *Környei János*, *Gyertyánffy István*, *Mennyey József*, *Kiss Áron*, *Molnár László*, *Bihari Péter* és *Emericzy Géza* – külön fejezetet szán ennek a témának: pl. *Warga János* „A tanítóra vonatkozó elvek”, valamint „Az oktatás inkább alanyi elvei”; *Mennyey József* „A tanítói eljárásra vonatkozó elvek”; *Gyertyánffy István* és *Környei János* „A tanító személyiségéhez kötött általános kellékekről”; *Bihari Péter* „Az oktatás követelményei a tanítót illetően” stb. *Bárány Ignác*, *Kiss Áron* és *Öreg János* nem foglalkozik külön fejezetben ezzel a kérdéssel. Véleményüket az oktatás általános elveivel kapcsolják, vagy könyveik bevezetőjében mondják el.